
JOAN - RAFAEL RAMOS

ELS DERIVATS D'ESSE I STARE EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES*

L'estudi dels derivats del verb llatí ESSE és sense cap mena de dubte un dels temes més tractats per la lingüística. La causa, l'hem de buscar, d'una banda, en la conservació d'aquest verb en totes les llengües romàniques i, d'una altra, en el gran ús que se'n continua fent en construccions sintàctiques ben diverses. Així, podem trobar-lo en les construccions locatives, en les presentacionals, en les atributives i en usos perifràstics com els temps compostos i les passives, entre d'altres. Però convé advertir que aquest ús, tot i que continua sent molt important dins la Romània, en algunes llengües romàniques ha anat disminuint en benefici d'altres verbs, com ara els derivats de STARE i HABERE. Per la nostra part, en aquest article, deixarem de banda els usos perifràstics i ens centrarem en la selecció del derivat d'ESSE en la resta de les construccions apuntades.

Per entendre bé l'ús actual del derivat d'ESSE i l'avanç del derivat de STARE, és important conèixer quins eren els seus significats etimològics i quina ha estat la seua evolució. Pel que fa als significats etimològics, mentre que ESSE era un verb existencial (1a), STARE era un verb de posició, concretament indica una posició vertical (1b):¹

- (1) a. [existència].
 b. [manera: vertical], [localització], [durada], [resultat].

* Aquest article ha estat realitzat dins del marc del projecte d'investigació GV98-09-113, finançat per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, i forma part de la Xarxa temàtica en gramàtica teòrica 1998XT00065, finançada per la Generalitat de Catalunya.

(1) Per a una aproximació als valors i usos d'ESSE i STARE en llatí, vegeu Bassols (1956: 13-15), Bouzet (1953), Peral Ribero (1958), Campos (1973), Stengaard (1991), Marques (1995) i Ramos (2000: 65-72).

Observem que l'existència i la posició tenen en comú el fet de ser nocions associades al concepte d'espai. Però el significat de STARE és molt més específic, com fa palès el major nombre de trets lèxics representats a (1b); per contra, el d'ESSE és molt més general i bàsic (1a). Aquesta simplicitat significativa d'ESSE és la que fa possible que en el mateix llatí aquest verb no només servisca per designar l'existència d'una entitat (*Deus est*), sinó també per localitzar-la en un espai físic concret (*Hic est*). Posteriorment, una tendència a la generalització (o dessemantització) del valor existencial permet l'extensió del verb ESSE cap a usos més abstractes com ara els atributius (*In periculo erat; Littera escripta est*).

En el cas de STARE, l'ús llatí sol estar restringit a la designació de la posició vertical (*Sedent hinc et inde presbyteri in cathedris et stant clerici omnes*). Però es pot donar el cas en què la verticalitat no siga prominent i que s'utilitze per assenyalar una localització marcada amb un valor aspectual duratiu i resultatiu (*aut casus contingit aut si a via aliqua bestiola mortua stat infeno et manducanti offeratur, ut eam commaducet*).² Les construccions atributives, en canvi, són estranyes.

Aquesta breu aproximació al llatí ens permet veure que la presència del verb STARE en els construccions que pretenem estudiar és molt més limitada que la d'ESSE i, com podem comprovar al llarg d'aquest estudi, molt distant de l'evolució que presentarà posteriorment aquest verb en algunes llengües romàniques occidentals. En aquest sentit, podem dir que la sort dels derivats romànics de STARE dependrà del grau de vigència dels trets lèxics (manera: vertical, localització) i aspectuals (durada, resultat) en les llengües romàniques actuals i en quina mesura s'acosten o s'aparten de l'ús prototípic llatí.³

1. LES CONSTRUCCIONS LOCATIVES

Les relacions espacials poden posar-se de manifest essencialment a través de dues construccions diferents: les locatives i les presentacionals. En les primeres, que són objecte d'estudi d'aquest apartat, l'ordenació dels constituents és usualment la representada a (2a). En les segones, l'ordre dels constituents sol respondre a l'estructura de (3a).

- (2) a. SN-V-Locatiu.
b. La cadira és al menjador.
- (3) a. Locatiu-V-SN.
b. Al menjador hi ha una cadira.

(2) El concepte de prominença ha estat desenvolupat dins del marc teòric de la lingüística cognitiva (cf. Ungerer-Schmid 1996; Cuenca-Hilferty 1999). Segons aquest concepte o principi, el parlant, en un esdeveniment o en una situació concreta, destaca unes entitats (o trets) sobre unes altres. Aquest fet condiciona la informació lingüística, ja que aquesta se selecciona i organitza a partir dels elements destacats o prominents. Un altre concepte teòric que utilitzarem en el nostre estudi és el de prototipicitat, segons el qual en tota classificació hi ha uns elements que es consideren més representatius d'una categoria, això és, són més prototípics, i n'hi ha uns altres que són menys representatius o perifèrics. Els límits entre uns elements i els altres no es conceben com a discrets sinó com a difusos o graduals.

(3) Per a altres estudis sobre els usos dels derivats d'ESSE i STARE dins del marc de les llengües romàniques, es poden consultar treballs com els de Pountain (1982), Stengaard (1991: § 1.6) i Marques (1995).

Per bé que totes dues coincideixen en la localització d'una entitat en un lloc, la informació que es dona es fa des de perspectives diferents. Això explica que l'ordre dels constituents també siga distint. En el primer cas (2a), el SN sol funcionar com a tema discursiu, això és, és un element conegut, i el locatiu com a rema discursiu, és a dir, com a informació nova. En el segon (2b), s'inverteixen les funcions informatives: mentre que el locatiu sol ser el tema, el SN és el rema.⁴ Aquestes diferències sintàctiques i pragmàtiques poden repercutir en la selecció verbal. De fet, no totes les llengües romàniques expressen de la mateixa manera les construccions locatives i les presentacionals. Fem un repàs en primer lloc del comportament en les construccions locatives.

Un aspecte molt important del qual s'ha de partir per entendre la situació romànica actual és que tant els derivats d'ESSE com els de STARE han tendit a perdre els valors lèxics que els singularitzaven: l'existencial, en el primer cas, i el de posició vertical, en el segon. De fet, les llengües romàniques prefereixen expressar l'existència a través del derivat d'EXISTIRE i construccions com *Déu és*, *Dios es*, *Dieu est*, etc. són més pròpies de registres cultes, especialment de l'àmbit religiós i filosòfic. La posició vertical, per la seua banda, es posa de manifest amb construccions analítics del tipus *està dret*, *está de pie*, *está empé*, etc., i, segons sembla, únicament el rètic en conserva alguns usos sintètics (Stengaard 1991: 27). El fet que aquests valors s'hagen esvaït ha provocat que, des d'una perspectiva actual, la principal diferència que hi ha entre els derivats d'ESSE i de STARE estiga en la modalitat de l'acció. Això és, en els trets aspectuals que es deriven

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Efectivament, els derivats de STARE solen conservar els trets aspectuals de durada i de resultat. En canvi, els derivats d'ESSE són verbs no marcats des d'un punt de vista de la modalitat de l'acció. Aquest fet té conseqüències en la selecció verbal. Observem que els derivats de STARE, en principi, queden restringits als entorns sintàctics compatibles amb la seua modalitat de l'acció, això és, aquells en què es conjumina la idea de resultat i permanència. Per contra, els derivats d'ESSE, desproveïts de trets aspectuals, són els candidats idonis per als entorns no marcats aspectualment, encara que no resulten incompatibles tampoc amb els marcats aspectualment.

En vista d'aquestes característiques, en la descripció de les construccions locatives és important distingir aquells usos en què no hi ha cap interès per manifestar una modalitat de l'acció durativa i resultativa, d'aquells altres en què sí que n'hi ha. Al mateix temps, el caràcter animat o inanimat del SN subjecte també pot incidir en la interpretació de la modalitat de l'acció de la construcció estudiada. Per tant, serà un altre aspecte que tindrem en compte en la descripció.

La tendència més generalitzada en les llengües romàniques és que siga el derivat d'ESSE el verb seleccionat per a les construccions locatives no marcades aspectualment. Aquest comportament, que coincideix amb el del llatí, és la solució més usual en les

(4) Per a una caracterització més detallada d'aquestes construccions, vegeu Ramos (1998).

llengües romàniques tant amb subjectes animats com amb subjectes inanimats. Així, ho podem comprovar en llengües com el francès (*être*) (4), l'occità (*èsser* o *èstre*) (5), el romanés (*a fi*) (6), el sard (*èssere*) (7), l'italià (*essere*) (8) i el català (*ser* o *ésser*) (9).

- (4) a. Ram était loin devant moi quand il me cria: «Il n'est plus là!» (Lapierre 1985: 187).
b. La réalité était là, bien en face de nous (Benoit 1936: 122).
- (5) a. Fotuda bèstia! Cridi. A causa de tu sèm aici dins la cava! Fotuda bèstia! (Bodon 1988: 37).
b. La clau es sus la porto (Coupier 1985: *sur*).
- (6) a. Sîntem în România (Cazacu 1981: 29). ('Som a Romania').⁵
b. Ziarul e pe noptieră (Radulescu 1996: 316) ('El diari és a la tauleta de nit')
- (7) a. Maria est in Iscòtzia. ('Maria és a Escòcia').
b. Su libru est supra sa mesa ('El llibre és damunt la taula').
- (8) a. Sono io, d'Agata. Luisa Dreher è a casa tua? (Brancati 1949: 17).
b. Il laboratorio è nello scantinato (Rodari 1973: 22).

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Al costat de la selecció del derivat d'ESSE en les respectives modalitats estàndards de les llengües indicades, és interessant comentar el comportament de dues llengües que s'aparten d'aquesta ús conservador. Es tracta del portugués i del castellà. En el primer cas, el verb *ser* té un ús molt limitat, ja que queda restringit a les construccions amb subjectes inanimats que no admeten mobilitat, com ara a (10). Per contra, en castellà ha deixat de ser operatiu l'ús de *ser*, tret del cas, usual també en totes les llengües romàniques, en què el subjecte té un sentit esdevenimental (11):

- (10) a. A sala é no fundo do corredor (Fontão-Coudry 1996: 32).
b. Quando causou frisson um levantamento feito pelo radialista Januário Carneiro e divulgado pela Rádio Itatiaia, cuja sede era no célebre edifício conhecido como «balança mas não cai» (Drummond 1991: 98).
- (11) La conferencia será en el salón de actos.

(5) D'ara en avant, en els exemples del romanés i del sard realitzarem una traducció literal, si més no en el cas del verb objecte d'estudi. En les altres llengües romàniques, hem pres la determinació de no dur a terme la traducció, bé perquè entenem que són més accessibles, bé per les similituds evidents amb el català.

El lloc de *ser*, l'ocupa en aquestes dues llengües *estar*. Fixem-nos que en portugués quan hi ha un subjecte animat (12a) o un subjecte inanimat movable (12b) se selecciona *estar*. Per la seua banda, el castellà, llevat del cas específic indicat a (11), solament selecciona el verb *estar* independentment del tipus de subjecte (13).

- (12) a. E Frei Malthus, o Santo, onde está, irmão? –Está lá (Drummond 1991: 67).
b. O livro está sobre a mesa.
- (13) a. Tu marido está en la oficina.
b. Niza está en Francia.

Aquest comportament ens indica que en portugués i, sobretot, en castellà el tret duratiu a què anava associat el significat dels derivats de STARE ha deixat de percebre's com a prominent. Diferent sol ser la situació en la resta de les llengües romàniques, en les quals sí s'ha mantingut l'ús del derivat de STARE, aquest conserva el tret duratiu. Per tant, la presència d'aquest verb es dona bàsicament en entorns marcats per una modalitat de l'acció durativa, ara siga amb significats pròxims als de 'quedar-se, restar, romandre, tardar' o als de 'viure, allotjar-se'.

Amb tot, convé advertir que la freqüència d'aquest verb tampoc no és la mateixa en totes les llengües. Així, hi ha casos com el francès en què no hi ha usos locatius derivats de STARE, com és el cas de *demeurer* (14a). En occità (*esta* o *ista*), encara que l'ús del derivat de STARE no ha desaparegut completament, sol ser més aviat esporàdic (cf. Piat 1989: *rester*). Així, sovint se solen preferir verbs com *resta* i *demoura* (14b).

- (14) a. Ils avaient délimité leur territoire comme s'ils devaient rester là pour toujours (Lapierre 1985: 58).
b. La filha es demorada denaut, en cambra (Bodon 1988: 167)

En llengües com l'italià (*stare*), el sard (*istare* o *istai*, amb o sense forma pronominal *si*) i el romanés (*a sta*), el derivat de STARE es conserva sense problemes en alternança altres verbs duratius com *restare* i *rimanere*, en el cas italià (15), com *abarrare*, en el cas sard (16) (cf. Jones 1993: 110), i com a *rămâne*, en el cas romanés (17).

- (15) a. In cinque anni che stai a Roma, non sei riuscito a combinare nulla! (Brancati 1949: 34)
b. Ma anch'io sono stufa di restare in questa caverna e voglio andarmene: sono tanti anni che ci sono rinchiusa (Lapucci-Luzi 1984: 19).

- (16) a. Mi nd'isto in bidda mia (Corda 1994: 38). (lit. 'Me n'estic/Reste al meu país')
b. Gavini est abbarratu in domo (Jones 1993: 98) ('Gavini restà a casa')

- (17) a. Cîte zile stați la Sibiu? (Cazadu *et al.* 1981: 228) ('Quants dies esteu a Sibiu')
b. Unde stăm? Rămînem aici, în sufragerie, sau mergem pe balcon? (Cazadu *et al.* 1981: 99). ('On estem/restem? Ens quedem ací, al menjador, o anem al balcó?')

El català és una altra de les llengües en què el verb *estar* és popular en entorns locatius duratius (18a). Ara, però, aquest verb, juntament amb el pronominal *estar-se* (18b), és molt més freqüent que *restar* i *romandre*, verbs que sols s'utilitzen en registres formals i cultes. Al costat del verb estatiu *estar*, hi ha *quedar(-se)*, verb que comparteix el tret duratiu i resultatiu amb *estar* (18c).⁶

- (18) a. El teu amic estarà a la biblioteca (tot el matí).
b. El teu amic s'estarà a la biblioteca (tot el matí).
c. El teu amic es quedarà a la biblioteca (tot el matí).

El castellà i el portuguès, a pesar de tendir a fer esvaïr el tret duratiu del significat d'*estar*, poden mantenir usos duratius d'aquest verb (19), si bé de manera més explícita amb la forma pronominal *estarse*. Amb tot, la manera més habitual d'expressar la modalitat durativa a través d'una forma verbal és respectivament amb els verbs *permanecer* i *ficar* (cf. Ramos 2011).

- (19) a. Pedro está en la habitación 204 del hospital.
b. A Garota do Maiô Dourado havia deixado a beira da piscina do Minas Tênis Clube e as missas dançantes e agora estava no quarto 304 no Maravilhoso Hotel, na rua Guaicurus (Drummond 1991: 40).
(20) a. Pedro permanece en la UCI del hospital.
b. Ela era uma bela, inesquecível moça; ficava na beira da piscina olímpica do Minas Tênis Clube (Drummond 1991: 40).

Aquesta és la distribució més prototípica en les diferents modalitats estàndards de les llengües romàniques analitzades, però convé destacar la tendència que mostren darrerament llengües com el català i l'italià meridional. En aquestes, s'observa un increment dels usos del derivat de *STARE* en entorns no duratius. Així, per exemple, en italià meridional (cf. Peral Ribeiro 1958: 162-165; Frattegiani 1985: 196-201; Serianni 1991: 436), hi ha usos perifèrics com els de (21) i és interessant la reflexió de Serianni (1991: 436):

(6) Convé advertir que *estar* i *quedar(-se)* no són verbs completament sinònims, ja que mentre el primer és estatiu, el segon és esdevenimental. És per això que és possible (ia), però no (ib). Per a més detalls sobre les diferències entre aquests dos verbs, especialment en els usos atributius, vegeu Ramos (en premsa a).

- (i) a. El teu amic es quedarà immediatament a la biblioteca.
b. *El teu amic estarà immediatament a la biblioteca.

Si osservi peraltro che nei valori locativi la contiguità semantica tra i due verbi è notevole e non è raro leggere *stare* in luogo di *essere* anche in scrittori settentrionali («faranno delle figure da cioccolataio, come si dice a Torino e chissà perché, dato che ci stanno i migliori cioccolatai del mondo» G. Bocca, *L'Espresso*, 2.10.1988, 13), in quotidiani stampati al Nord («arrivai alle pagine dove stavano due grandi illustrazioni» *Il Gazzettino del lunedì*, 24.3.1986, 3) oltre che, com'è naturale, in narratori che riproducano intenzionalmente varietà regionali: «noi qui stiamo a Roma, e parliamo Romano» (Morante, *La Storia*, 105; [...]).

- (21) a. Mio zio sta al circolo (Serianni 1991: 436).
b. La parte migliore sta sototerra (Frattegiani 1985: 197).

Finalment, el català és una altra de les llengües en què l'avanç d'*estar* amb locatius és cada vegada més perceptible, sobretot com a conseqüència de la interferència castellana. Tant és així que, en dialectes meridionals com el tortosí i el valencià i en grups generacionals joves de nuclis urbans populosos, *estar* avança significativament en detriment de l'ús tradicional amb *ser* (cf. Solà 1987; Ramos, en premsa c):

- (22) a. Joan està al mercat.
b. Borriol està a la comarca de la Plana Alta.

2. CONSTRUCCIONS PRESENTACIONALS

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Tal com hem indicat més amunt, la localització també pot adquirir l'estructura sintàctica d'una construcció presentacional. Recordem que en aquest cas no només canvia l'estructura informativa sinó també l'ordre dels constituents, que ara es manifesten essencialment com a (23a) o com a (23b). El SN aporta una informació nova; d'ací que predomine la forma de SN indefinit. Ara bé, pot aparèixer amb forma definida si el referent denotat es percep també com una informació nova.⁷

- (23) a. Locatiu-V-SN.
b. V-SN-Locatiu.

En llatí, aquesta mena de construccions seleccionaven prototípicament el verb ESSE, encara que ja hi ha mostres d'alternances amb un altre verb, HABERE (cf. Ramos 2000: 69-71). De fet, el panorama romànic, com descriurem tot seguit, es mou entre l'ús conservador amb els derivats d'ESSE i els innovadors amb els derivats HABERE, sense oblidar, tal com passa amb les construccions locatives, els derivats de STARE.

En aquest punt, una anàlisi de les varietats estàndard de les llengües romàniques posa de manifest que, atenent a la selecció verbal en entorns no duratius, és possible distingir quatre grups de llengües. Com veurem tot seguit, la diferent selecció verbal pot estar també condicionada per la naturalesa definida o indefinida del SN.

(7) Sobre aquest punt, vegeu Ramos (1998), on es posa en dubte el concepte d'*efecte de definitud* utilitzat sobretot en treballs de caràcter generativista.

En primer lloc, hi ha el romanés i l'italià que són les llengües més conservadores. En aquestes, es manté el derivat d'ESSE, independentment del tipus de SN. Així, tenim *a fi* per al romanés i *essere* per a l'italià. Però, mentre en el primer el verb és capaç d'expressar sense necessitat d'un clític un sentit locatiu (24), en el segon s'ha produït una lexicalització del verb amb un clític locatiu (*ci, vi*) (24).

- (24) a. În dreapta e o stație de autobuz (Cazadu *et al.* 1981: 66). (lit. 'A la dreta és una estació d'autobús')
 b. Mircea dă explicații: -Aici e cinematograful Patria. Statia următoare e la Piața Bălcescu (Cazadu *et al.* 1981: 87). (lit. 'Mircea dóna explicacions: -Ací és el cinema Patria. La parada següent és a la plaça Balcescu')

- (25) a. Il ragionier Giovanni lo accetta come un segno di solidarietà per le sue disgrazie, ma nel gelato c'è un sonnifero (Rodari 1973: 15).
 b. A Civitavecchia, siccome è una città quasi grande e c'è anche il porto per i bastimenti che vanno a Sardegna, ci sono tanti postini (Rodari 1973: 7).

Un altre grup el constitueix el sard, que ha restringit la presència del verb *essere* als casos en què el SN de la construcció presentacional és un SN definit (26). En canvi, els casos més freqüents amb SN indefinits s'expressen generalment amb el derivat d'HABERE, *áere* (27a-b). Amb tot, la forta interferència italiana deixa entreveure algun cas amb *esse* (27c). També s'observa l'ús del derivat d'ESSE amb un clític locatiu gramaticalitzat (*bi*).

- (26) a. Bi sun sos prattos in mesa (Jones 1993: 113) (lit. 'Hi són els plats sobre la taula')
 b. Bi sun istatos issos (Jones 1993: 114) (lit. 'Hi són estats ells')
- (27) a. B'at metas frores in sa tanca (Jones 1993: 113) (lit. 'Hi ha moltes flors al prat')
 b. B'at áppitu metas problemas (Jones 1993: 114) (lit. 'Hi ha hagut molts problemes')
 c. ?Bi sun metas frores in sa tanca (Jones 1993: 113) (lit. 'Hi són moltes flors al prat')

Llengües com el català, l'occità i el francès han desenvolupat encara més l'ús del derivat d'HABERE en detriment del derivat d'ESSE. D'aquesta manera, si en sard les construccions presentacionals amb SN indefinit eren les úniques en què apareixia el derivat d'HABERE, ara en aquestes tres llengües l'opció per aquest verb es dóna no sols amb aquesta classe de SNs (28a, 29a, 30a), sinó també amb SNs definits (28b, 29b,

30b). En totes tres llengües, el derivat d'HABERE duu un clític locatiu gramaticalitzat: *haver-hi, i avé, y avoir*.

- (28) a. A l'autobús hi ha molta gent.
b. Si voleu saber més coses, a recepció hi ha en Joan, que us n'informarà.
- (29) a. I a de monde que critican lo professionalisme (*Aicé e ara I* 1979: 15)
b. Se Glàudia me menava tornarmai devers Jòrdi, es qu'èran pas solets. I aviá lo filh e i aviá lo marit (Lafont 1978: 89).
- (30) a. Il y a deux méthodes, dont chacune compte ses défenseurs acharnés (Benoit 1936: 157).
b. Kate était venue au monde quelques semaines plus tard, ce qui faisait qu'ell marchait présentement sur ses quinze ans. Flossie, ell, allait en avoir dix. Entre les deux, il y avait eu Dan, le petit Dan, que le Bon Dieu nous avait enlevé (Benoit 1936: 249).

Convé advertir, però, que hi ha restriccions quant a la possibilitat d'usar el derivat d'HABERE amb SNs definits. Aquestes restriccions s'entendran millor si aprofitem el concepte de jerarquia gramatical, i més concretament el de jerarquia de definitud, desenvolupat des d'una perspectiva funcionalista (cf. Croft 1990). Les jerarquies gramaticals podrien reduir-se a les fonamentals següents: una jerarquia de definitud com una cadena d'universals implicacionals, en la qual hi ha membres més representatius i membres menys representatius. En el cas de la jerarquia de definitud, la cadena pot quedar il·lustrada de la manera següent (31) (cf. Ramos 1998, 2000: 52-53):

- (31) 1,2 > 3 > nom propi > nom comú definit animat > nom comú definit inanimat > nom comú indefinit animat > nom comú indefinit inanimat > nom comú indefinit animat sense determinant > nom comú indefinit inanimat sense determinant > nom abstracte sense determinant.

Notem que els membres més elevats, els pronominals personals, són els més altament definits. Després, hi ha el nom propi i els noms comuns definits (animats i inanimats). A partir d'aquests membres, hi apareix una jerarquitització dels elements indefinits segons si són animats o inanimats, si duen determinant o no o si són comuns o abstractes.

D'acord amb aquesta jerarquia, en les tres llengües citades l'ús del derivat d'HABERE es dona amb SN indefinits i en tots els definits, llevat dels més altament definits, això és, els pronominals. En aquests casos, que també són més estranys en l'ús presentacional, s'opta, quan les característiques sintàctiques de la llengua ho permeten, pel derivat d'ESSE. D'aquesta manera, en llengües de subjecte nul (això és, sense subjecte explícit)

com el català és possible la formació d'una construcció presentacional amb el derivat d'ESSE (33a), però no ho és en francès, on en aquests casos es prefereix la solució estrictament locativa (32b).⁸

- (32) a. Ahir a la reunió hi érem ella i jo.
b. Hier, elle et moi, nous étions à la réunion.

Un pas més avant en detriment dels usos amb el derivat d'ESSE és el que podem observar en llengües com el portugués i el castellà. Si tenim en compte la jerarquia de definitud il·lustrada a (31), el derivat d'ESSE, *ser*, no s'ha conservat amb cap dels membres de la jerarquia. Com passa en sard, català, occità i francès, el derivat d'HABERE apareix generalment en les construccions amb SN indefinit (33a, 34a), però quan el referent del SN és definit no se selecciona ni el derivat d'ESSE ni el d'HABERE, sinó el de STARE (33b, 34b). Tant amb un verb com amb l'altre, la forma verbal no va acompanyada d'un clític locatiu gramaticalitzat, llevat, és clar, de la forma lexicalitzada *hay* del castellà.

- (33) a. Havia no banco da frente um companheiro que eu nunca tinha visto (Drummond 1991: 157).
b. Acabou de abrir o embrulho e eu vi: lá estava o pé de sapato que a Cinderela perdeu na Noite do Exorcismo (Drummond 1991: 133).

- (34) a. En la fiesta había mucha gente.
b. En la fiesta sólo estaban Luís y Jaime.

La possibilitat d'expressar construccions presentacionals amb una modalitat de l'acció durativa no sol ser gaire habitual. Amb tot, quan es produeix, les opcions verbals solen ser similars a les de les construccions locatives. Això és, hi ha una tendència a seleccionar un verb marcat per un valor aspectual duratiu. Vegem-ne alguns exemples de llengües com l'italià, el català, el portugués i el castellà.

- (35) a. Però non vi dovrete scendere che a mezzogiorno, l'ora in cui l'orco c'è e in casa ci rimane la sua sposa, che è una ragazza buona e gentile che non vi farà certamente del male (Lapucci-Luzi 1984: 18).
b. Quan aquell edifici es va declarar afectat per aluminosi, hi estava/hi vivia una família romanesa.
c. Maria Tomba Homem e o travesti Cintura Fina disputavam o território da Rua Guaicurus, entre as divisas das Ruas São Paulo e Curitiba, ali, onde ficava o Montanhês Dancinge, ao lado dele, o célebre Maravilhoso Hotel (Drummond 1991: 36).
d. Después de quemarse el hotel, todavía permanecieron dentro un par de personas.

(8) En el cas de l'occità, en principi, hauria de tenir un comportament similar al del català, ja que també es tracta d'un llenguatge de subjecte nul. La manca d'un exemple d'aquesta llengua es deu al fet que no hem pogut localitzar cap exemple d'aquestes característiques en les fonts que hem consultat. Quant a la solució francesa, agraïsc els comentaris que sobre aquest punt m'ha fet Beatrice Rabat.

Finalment, és convenient constatar que, tot i que els usos descrits es corresponen amb les diferents varietats estàndards, en algunes de les llengües analitzades es poden observar mostres d'alternances verbals. Aquestes mostres afavoreixen sobretot l'extensió dels derivats de STARE. Així, per exemple, en una llengua com l'italià en què el verb *essere* domina completament els usos presentacionals, es poden detectar casos esporàdics d'utilització de STARE sense valor duratiu. Aquest ús, que també recull Serianni a través dels exemples de la citació que hem reproduït més amunt, és més important en la zona meridional d'Itàlia. Per la seua part, Frattegiani (1985: 228) cita uns quants exemples de STARE on considera ambigua la determinació o no de durada:

- (36) a. Nella fattoria dove si sente una vaca bondolare perche ha fame, lì ci sta un ubriacone che non ha nessun rispetto per la terra.
b. Ci sta il più rispettabile dei sentimenti umani ...

En català, la presència d'*estar* també és un fet en parlars de forta influència castellana, especialment entre els joves de zones urbanes populosos (cf. Solà 1994: 132-133) i en dialectes com el tortosí (cf. Sanz-González 1985) i el valencià (cf. Ramos 1998). En aquests casos, el clític locatiu no sol aparèixer i el fenomen afecta tots els casos construïts amb SN definit, això és, tant els que l'estàndard resol amb *haver-hi* (37a) com els que soluciona amb *ser-hi* (37b).

- (37) a. [En una botiga] Quines marques de llet té? Està la llet Pascual, la Puleva i l'Asturiana.
b. Ja podem començar. Ja estan tots.

Per contra, en el dialecte català alguerès, el verb *ser* conserva no només els usos que hem descrit per a l'estàndard, sinó també la resta dels usos amb SNs definits que el català general resol amb *haver-hi*. En aquest punt, doncs, l'alguerès manté un distribució verbal que coincideix a grans trets amb la del català medieval i que enllaça amb les solucions que adopta la llengua autòctona de Sardenya, el sard.⁹

Finalment, en llengües com el portugués i el castellà, es donen dos fenòmens de caràcter diferent. D'una banda, pot haver-hi casos en què el derivat d'HABERE apareix amb SNs definits, sense arribar però als noms propis ni a la resta de membres de la jerarquia. Es tracta de casos com el que il·lustrem a (38a) per al portugués, en què interessa donar més un sentit existencial que locatiu a la construcció, o com el de (38b) per al castellà, que representa, com han apuntat diversos autors, les construccions en què el SN té una especificació relativa o constitueix una estructura superlativa.¹⁰

- (38) a. Havia, nessa época, a suspeita de que veio por delegação de Deus, mas ... e depois? (Drummond 1991: 40).

(9) Per a una anàlisi detinguda de les construccions presentacionals en català antic, vegeu Ramos (2000: 137-185). Per a més detalls sobre el comportament d'aquestes construccions en els dialectes catalans, es pot consultar Ramos (1998).

(10) Sobre aquest punt, vegeu Suñer (1982: § 1.3.1.3), Fernández-Táboas (1999: § 27.3.4) i les referències que hi apareixen.

- b. En ese restaurante hay el mejor cocinero de la ciudad.

Però, a pesar d'aquestes mostres, l'alta freqüència d'*estar* en aquestes dues llengües ha originat que recentment hagen aparegut casos d'aquest verb en alternança amb el derivat d'*HABERE* en construccions que duen SNs indefinits (39).¹¹

- (39) a. É uma vingança, Pretty Boy? Ou aí também está uma pista ou chave do teu mistério (Drummond 1991: 250).
b. En aquella reunión sólo estaba un representante del sindicato de trabajadores.

3. LES CONSTRUCCIONS ATRIBUTIVES

Una altra classe de construccions en què els derivats d'*ESSE* i *STARE* han tingut una forta implantació és en les atributives. El nostre objectiu no és estudiar construccions com les de (40), en les quals l'atribut indica una propietat o característica inherent. De fet, aquesta mena d'estructures s'expressen en totes les llengües romàniques amb el derivat d'*ESSE*. La nostra intenció és més prompte donar compte de casos similars als de (41), en els quals el constituent atributiu, format per un SAdj, un SP o un SAdv, indica un estat, això és, el resultat al qual s'arriba a través d'un procés o acció anterior. Aquest estat es pot percebre, segons el tipus d'atribut, com a transitori o final. Es tracta, doncs, d'una classe d'atributives que comporten un sentit aspectual resultatiu. Recordem que aquest valor aspectual també apareixia en el significat dels derivats de *STARE*, i això explica que en algunes llengües romàniques haja estat possible seleccionar el derivat de *STARE* en detriment del derivat d'*ESSE*, que era el verb que s'utilitzava de manera exclusiva en llatí.

- (40) a. Joan-V-intel·ligent.
b. Aquest cotxe-V-amb direcció assistida.

- (41) a. Joan-V-content.
b. El llibre-V-en àrab.
c. Tot-V-bé.

Per raons expositives i de selecció verbal, descriurem per una banda les construccions atributives constituïdes per atributs preposicionals i adverbials i, per una altra, les formades per atributs adjectivals (adjectius i participis).

3.1. Amb SPs i SAdvs

Amb aquesta classe d'atributs, si l'interés del parlant no és indicar cap mena de durada en un estat, la distribució que presenten les llengües romàniques és la que

(11) Per a l'aparició d'*estar* en castellà en aquest tipus de construccions, cf. Suñer (1982: 324-336). No cal dir que l'aparició en castellà i en portugués de solucions amb el verb *ser* del tipus (i) queden restringides únicament a fórmules gramaticalitzades típiques dels contes:

- (i) a. Érase un vez un viejo campesino que [...].
b. Disse que era uma vez dois corcundas, [...].

descrivim a continuació. En primer lloc, distingirem quan l'atribut presenta la forma de SPs de quan té la forma adverbial.

Quan l'atribut té forma preposicional, podem classificar les llengües en dos grans grups. Un de primer format per llengües com el francès (42a), l'occità (42b), el sard (42c), l'italià (42d) i el romanés (42e), en les quals la solució usual és l'ús del derivat d'ESSE.¹² I un altre constituït per les llengües de la Península Ibèrica –català (43a), portugués (43b) i castellà (43c)- que opten pel verb *estar*.¹³

- (42) a. Pour l'instant, elle était sans chapeau (Benoit 1936: 17).
b. Al garatge serem a l'abric (Bodon 1988: 30).
c. Custa camisa est kene lavata (Jones 1993: 125). (lit. 'Aquesta camisa és sense llavar').
d. Il portaniaio era vestito a lutto, e anche i visitatori, che andavano brancolando nell'androne scuro, erano in gramaglie (Brancati 1949: 77).
e. Max e în comă (Rădulescu 1996: 311) (lit. 'Max és en coma').
- (43) a. En Joan està en plena forma.
b. Ora, o Santo estava em crise, com foi falando (Drummond 1991: 51).
c. Luis està de luto.

Per bé que el derivat d'ESSE siga el verb més usual en la major part de les llengües romàniques, hi ha un tipus de construccions amb atribut preposicional que tendeixen a seleccionar el derivat de STARE. Ens referim a les que indiquen una posició. Així, al costat de llengües com el català, el portugués i el castellà en què l'ús d'*estar* ja era usual (44), hi ha altres llengües com l'italià (45) i el romanés (46), on, per bé que la solució més prototípica és similar a la representada a (42), es poden trobar casos en què el derivat d'ESSE pot alternar amb el de STARE.¹⁴

- (44) a. Està dempeus/amb la boca oberta.
b. Mas parou e não foi o olhar de censura de Dona Loló Ventura que o fez preferir a galeria à direita, onde não havia cadeiras e todos estavam em pé (Drummond 1991: 127).
c. Cuando llegué a casa, estaba de pie.
- (45) a. È/sta in piede.
b. Io sto di spalle.
- (46) a. Domnul Durand și Mircea stau în picioare lângă ea (Cazadu *et al.* 1981: 87). (lit. 'El senyor Durant i Mircea estan en peu prop d'ella')

(12) Per a un contrast d'aquest mena de construccions en francès i en romanés, vegeu Rădulescu (1995).

(13) Per a algunes alterances que es donen en català entre *ser/estar*, es pot consultar Ramos (en premsa a), treball on també es parla de la preferència pel verb *ser* que hi ha en els dialectes rossellonès i alguerès, interferits per llengües com el francès i l'occità, en el primer cas, i pel sard i l'italià, en el segon.

(14) Sobre l'alternança en romanés, he d'agrair els comentaris que m'han fet el col·lega Gustavo A. Loria i la informant romanesa Mariana. Sobre els usos de l'italià i del sard, vull donar les gràcies, respectivament, a Flavio Ferri i al col·lega Eduard Blasco Ferrer.

b. Pe când se revărsau zorile, Petru era în picioare (Slavici 1982: 23). (lit. 'Quan trencà l'alba, Petru era en peu').

c. Uita-te, stă pe genunchi (lit. 'Fixa't, està de genolls').

Se separen, però, d'aquesta solució el francès, el sard i l'occità; aquest darrer segurament per la forma influència del francès. En aquestes tres llengües, l'única solució sembla que és l'ús del derivat d'ESSE (47).

- (47) a. Je me précipitai. Mais déjà elle était debout (Benoit 1936: 228).
 b. Candu l'apu biu fuat de cad'e palas. (lit. 'Quan l'he vist, era d'esquena').
 c. En amont, probable que la pluèja los aviá atrapat a mièja procession, benlèu al pausador del Fons del Lòc, quan lo mond èran de genolhs per tèrra (Bodon 1988: 81).

L'altra forma atributiva que estudiem és la de caràcter adverbial. En aquest cas, la solució romànica també se sol decantar preferentment per la selecció del derivat de STARE. D'aquesta manera, mentre el francès (48a), l'occità (48b) i el romanés (49) opten per seleccionar el derivat d'ESSE (48), la resta de llengües tria el derivat de STARE: italià (50), sard (51), català (52), portugués (53) i castellà (54).¹⁵

- (48) a. Tout est bien qui finit bien, avait-il dit (Benoit 1936: 106).
 b. Es tras que bèn (Coupier 1985: *bien*) ('Està molt bé').¹⁶
- (49) a. El a aratat că nu este bine că aceasta creștere economică sa fie omorată din fașă (*România Libera*, 26.IX.00) (lit. 'Ell ha indicat que no és bé que aquest creixement econòmic s'haja avortat des del naixement').
 b. Maria nu este bine (lit. 'Maria no és/es troba bé').
- (50) a. Non sta mica bene fare cosí! (Rodari 1973: 6).
 b. Le cose stanno come dicevo io! (Brancati 1949: 105).
- (51) a. Non bos ispantezas pro mesturare azzu e kipudda. Est unu modu 'e narrer ki no istan bene paris (*Sardegna a tavola* 1985: 100). (lit. 'No us preocupeu si mescleu all i ceba. És una manera de parlar que no estan bé junts').
 b. e tue coment'istas? (Corda 1994: 54) (lit. 'I tu com estàs?')
- (52) a. El meu germà ja està bé de la cama.
 b. La situació està com tu deies.
- (53) a. Está muito bem, serei a namorada exclusiva do que conseguir nadar vinte mil metros na piscina olímpica (Drummond 1991: 42).

(15) En el cas del sard, tal com ens ha fet veure Eduard Blasco (comunicació personal), la combinació del derivat de STARE amb elements adverbials sembla ser molt més limitada que en llengües com l'italià. Així, oracions italianes com les de (i) tindrien una correspondència en sard com la de (ii), a pesar dels casos de (51):

- (i) a. Giovanni già sta bene al piede.
 b. Le cose stanno come t'ho detto.
- (ii) a. Su pei de Gianni est giai sanau.
 b. Est aici cumenti t'apu nau eu.

(16) Convé advertir que Piat (1989: *bien*) també recull el verb *esta* amb l'adverbi *bèn* com a equivalent de l'expressió: *être ben de sa personne*.

b. Foi uma praga que sua Tia Ciana jogou. Está que não pára de morrer gente (Drummond 1991: 206).

- (54) a. La verdad es que tu trabajo está muy bien.
b. Las conservas están como tu habías insinuado.

La possibilitat de seleccionar el derivat de STARE augmenta considerablement quan l'expressió atributiva, tant si és preposicional o com si és adverbial, s'emmarca en un context duratiu. En aquest punt, sol alternar amb altres verbs que també disposen d'un sentit aspectual duratiu, tal com il·lustrem a (55-60), on exemplifiquem respectivament l'italià, el sard, el romanès, el català, el portugués i el castellà.

- (55) a. Sempre Santi hai per le mani, tu? E lasciali stare in pace (Brancati 1949: 105).
b. Restano d'accordo così (Rodari 1973: 26).
- (56) a. Istat rie rie (Corda 1994: 83) (lit. 'Està riu riu' / 'No fa més que riure')
b. Deo soe istadu a abarrare baranta dies sene che bessire (Blasco 1994: 199). ('He decidit estar quaranta dies sense eixir')
- (57) a. Nici in cazul coruptiei, observa Serban Orescu și Liviu Valenas, lucrurile nu stau mai bine (*România Libera*, 26.IX.00) (lit. 'Ni en el cas de corrupció, observa Serban Orescu i Liviu Valenas, les coses no estan/continuen més bé').
b. Max rămâne sub influența primei impresii (Rădulescu 1996: 296) (lit. 'Max roman sota la influència de la primera impressió').
- (58) a. Aquests diners estaran en depòsit fins que es resolga el juí.
b. S'ha quedat de guàrdia tota la nit.
- (59) a. Joli estava há varios dias sem comer (Drummond 1991: 250).
b. La Paz? —ela riu, ficando de pé (Drummond 1991: 49).
- (60) a. Su vida ha estado en juego toda la noche.
b. Ese país permanece en estado de alerta.

Per la seua banda, l'occità, encara que també podem trobar exemples amb *esta* (61a), sovint es prefereix el verb *resta*. Aquest fenomen és molt més evident en francès, llengua en què la solució amb *ester* se circumscriu a alguna expressió fixa i limitada al llenguatge jurídic com la que reproduïm a (62a).

- (61) a. Pòu pas esta de repaus (Coupier 1985: *demeurer, rester*). ('No pot estar en repòs')

b. Restaras en raport em'eu (Coupier 1985: *contact*). ('Restaràs en contacte amb ell')

- (62) a. Ester en justice/en jugement (Robert 1991: *ester*).
b. Tu resteras en contact avec lui.

3.2. Amb SAdjs

L'aparició dels derivats d'ESSE i de STARE en les construccions que duen com a atribut un SAdj és segurament un dels temes més estudiats en llengües com el castellà, el portugués i el català.¹⁷ En aquest article, però, a causa de la perspectiva panromànica que adoptem, no entrarem en detalls sobre aquestes tres llengües, sinó que ens ocuparem d'aquells aspectes que permeten connectar i diferenciar les diferents llengües romàniques.

En el cas del entorns sintàctics on no hi ha intenció d'assenyalar un sentit aspectual duratiu, la distribució verbal que presenten les llengües romàniques és diferent. Podem distingir-ne essencialment tres grups:

Hi ha un primer grup caracteritzat per un ús més conservador, això és, més similar al del llatí, en el qual s'observa la utilització exclusiva del derivat d'ESSE. Es tracta de llengües com el francès (63), l'occità (64) i el sard (65):¹⁸

- (63) a. Les autres étaient pleines d'hommes sans travail (Lapierre 1985: 117).
b. J'étais confus de mon inutilité (Benoit 1936: 34).
- (64) a. En esperant nòstra tornada, s'era banhat, avià parlat amb de gènts. Coneissia ja la topografia di plajas. Era tot content (Lafont 1978: 109).
b. Todas las pòrtas son dubèrtas. Ont son lo mond d'aquel ostal? (Bodon 1988: 33).
- (65) a. Appo iskitu ki Maria fit maláida (Jones 1993: 87) (lit. 'He sabut que Maria era malalta')
b. Sa janna est abberta/tuncata (lit. 'La porta era oberta/tancada')

Un segon grup de llengües, constituït per l'italià i el romanés, també prefereix les solucions amb el derivat d'ESSE, tal com il·lustren respectivament els exemples de (66) i (67):

- (66) a. Mio figlio è forse malato? (Brancati 1949: 109).
b. Le alte cancellate di ferro battuto, [...], eran chiuse con catenacci (Brancati 1949: 49).
- (67) a. Sînteți mulțumiți? Da (Cazadu *et al.* 1981: 42). (lit. 'Sou contents? Sí').

(17) Sense cap ànim de ser exhaustiu, es pot trobar una àmplia informació sobre els usos atributius en castellà a: Falk (1979), Fernández Leborans (1999), Gutiérrez Ordóñez (1986), Navas Ruiz (1977), Porroche (1988), Vañó (1982). En el cas del portugués, es pot consultar: Costa (1998), Fontão-Coudry (1996), Hoyos (1980), Marques Ranchhod (1995), Mateus *et al.* (1989), Randhoh (1983, 1989). Per al català, hi ha una informació extensa en treballs com Ramos (en premsa a), Solà (1987a, 1987b, 1994), Vallcorba (1996), Vañó (1999).

(18) En occità, l'absència d'usos d'*esta* en aquest tipus de construccions sembla que no és tan gran en dialectes com el gascò i en parlars pròxims a la zona rossellonesa de parla catalana (cf. Companys 1964).

b. Fereastră este deschisă (Manoliu 1985: 220). (lit. 'La finestra és oberta')

Amb tot, en aquest grup, els estudiosos han assenyalat casos d'alternança amb el derivat de STARE.¹⁹ Es tracta sobretot de casos en què l'atribut, des d'un punt de vista semàntic, comporta una posició i/o s'avé amb la idea de localització. En aquests usos, la determinació per part de la construcció d'una modalitat durativa o no durativa sovint es percep com a ambigua.²⁰

- (68) a. Bisogna stare attenti a no piegar troppo all'indietro, perché manderebbe giù, con un colpo della sua cornice, le bottiglie e i vasetti che gli stanno allineati davanti (Brancati 1949: 37).
 b. Doamna Durand stă jos. Domnul Durand și Mircea stau în picioare lângă ea (Cazadu *et al.* 1981: 87). ('La senyora Durand està asseguda. El senyor Durand i Mircea estan drets prop d'ella')
 b'. Cand l-am vazut, statea/era asezat. ('Quan el vaig veure, estava/era assegut')

També és habitual en romanés, tal com han indicat Copceag i Escudero (1966: 347), l'aparició del verb *a sta* amb participis de sentit negatiu (*necicîță* 'sense llegir', *nemăturată* 'sense agranar', *nelocuită* 'deshabitada', etc.). Per la seua banda, com també s'esdevenia amb altres construccions, l'italià meridional utilitza amb més freqüència el verb *stare*. No només en els casos d'indicació de posició (*curvo*, *verticali*, *dritto*, *eretto*, *ritto*, etc.) o compatibilitat amb la idea de lloc (*addossato ad*, *depositato in*, *scritto su*, *allineati in*, etc.), sinó també amb altres classes d'adjectius que expressen un estat, i de manera especial amb els que indiquen un estat psíquic (*triste*, *contento*, etc.) (cf. Rainer 1984: 233; Rolhfs 1969: 127, nota 2).

El tercer grup, el constitueixen llengües com el català, el portugués i el castellà, les quals com passava en els altres tipus de construccions han desenvolupat molt més l'ús del derivat de STARE. Cal advertir, però, que d'aquestes tres llengües la catalana és la que conserva més usos amb *ser*. A continuació, mostrem quina és la distribució que presenta aquesta llengua.

En català, la selecció verbal està condicionada per les característiques del subjecte oracional. D'aquesta manera, podem dir que, quan el subjecte és animat, a diferència del que hem vist en les llengües descrites més amunt, l'únic verb que s'admet és *estar* (69):

- (69) a. Avui en Joan no ha vingut a treballar perquè està malalt.
 b. La Carme està molt preocupada pel seu fill.

La situació canvia una mica quan el subjecte és inanimat. En aquest punt, la solució més tradicional i que sovint recullen els tractats gramaticals és la de l'ús del verb *ser* (70). Amb tot, quan es tracta de participis passats actualment comencen a ser molt més generals i freqüents, tant en la llengua parlada com en l'escripta, els usos amb el verb *estar* (71b).

(19) Per als usos del derivat de STARE en italià, vegeu Rainer (1984) i Frattegiani (1985). En el cas del romanés, és útil la consulta de Copceag-Escudero (1966).

(20) Notem que la possibilitat d'alternar amb el derivat de STARE contrasta amb les solucions de llengües com el francès, l'occità i el sard, en les quals se selecciona generalment el derivat d'ESSE:

(i) a. Brigitte est assise et les autres debout.

b. Lo meu vailet es jagut a l'ostal, paralizat de pertot, patís e va morir (Bodon 1988: 213).

c. Est sézzidu in su jannile de domo sua (Corda 1994: 123). (Està assegut al llindar de casa seua).

Aquesta tendència també es percep cada volta més amb adjectius no participials i està plenament consolidada en dialectes meridionals com el tortosí i el valencià (71a).²¹

- (70) a. El got és ple d'aigua.
b. La porta és oberta.

- (71) a. El got està ple d'aigua.
b. La porta està oberta.

En català, els dialectes perifèrics rossellonés i alguerès no han desenvolupat aquests usos amb el verb *estar* i mantenen les solucions amb *ser* tant amb subjectes animats com amb inanimats, llevat de la designació d'una posició (*dret, ajagut, assegut*) (cf. Creixell 1973: 29).

Per la seua banda, el portugués i el castellà són les llengües que més han estés l'ús del verb *estar* en les construccions atributives adjectivals. En totes dues, independentment del tipus de subjecte, se selecciona el verb *estar* (72-73).

- (72) a. O Paolo está doente.
b. A porta estava entreaberta, enfiei a cabeça e vi, sentada num sofá, a Garota do Maiô Dourado (Drummond 1991: 48).

- (73) a. Juan está enfermo y no va a venir a la reunión.
b. La puerta de la casa estaba completamente abierta.

En el cas concret del castellà, l'ús d'*estar* s'ha incrementat de tal manera que alguns adjectius amb doble sentit aspectual (propietat vs. estat), com per exemple *ciego, sordo* o *mudo*, tendeixen a aparèixer únicament amb el verb *estar* neutralitzant l'oposició propietat, vs. estat, que, en principi, es duu a terme a través de la selecció del verb *ser* o del verb *estar* (74b).²²

- (74) a. Juan es/está sordo.
b. Que yo sepa, Juan está sordo porque nació sordo.

Al costat dels usos en construccions indiferents a una modalitat de l'acció durativa, hem de referir-nos a aquells usos en què la construcció s'emmarca en una modalitat de l'acció durativa. En aquest punt, més propens en principi a la selecció del derivat de STARE, el comportament que tenen les llengües romàniques podem classificar-lo en tres grups.

El primer grup està format exclusivament pel francès, llengua en què hi ha una absència absoluta del derivat de STARE, la qual cosa fa que s'opte per verbs com *rester* o *demeurer* (75):

(21) Per a més detalls sobre el funcionament de les construccions atributives en català, vegeu especialment Solà (1987), Falk (1990) i Ramos (en premsa a, b, c).

(22) Aquest fenomen té un abast molt més ampli en l'espanyol d'Amèrica. Per exemple, Silva-Corvalán (1986, 1994: 92-121) ha estudiat el tema en la comunitat hispana de Los Angeles i ha observat que la interferència anglesa hi ha pogut contribuir decisivament (amb un únic verb: *to be*). També podem observar-lo, especialment amb adjectius avaluatius i d'edat, a la ciutat de Mèxic (cf. Gutiérrez 1989), a Puerto Rico i a ciutats populo-ses com Madrid i Caracas (cf. Silva-Corvalán 1994: 105).

- (75) a. Vous n'avez qu'une permission, celle de demeurer tranquille (Benoit 1936: 34).
b. Mon problème à moi était de rester lucide (Lapierre 1985: 145).

Un segon grup, el representen llengües com l'occità, el sard, l'italià i el romanés. En aquestes llengües, la selecció del derivat de STARE sol comportar una modalitat de l'acció durativa. Per tant, és un candidat possible per expressar aquesta mena de construccions. Amb tot, alterna amb altres verbs que també tenen aquesta modalitat. Així ho il·lustren exemples com els de (76) per a l'occità, (77) per al sard, (78) per a l'italià i (79) per al romanés:

- (76) a. Dont la lenga representa lo signe distinctiu, a l'encòp carnau, espirituau e estetic, que la parlar e l'escriure nos da lo mejan d'*estar* fidèus a nosaus e a tot lo pòble noste (*Aicí e ara* 1 1979: 2).
b. Aquí! *Demòras* tot sol, ara, perdut dins la nèu que te saila (Bodon 1988: 237).
- (77) a. Amus a rùghere si no' *istamus* attentos (Jones 1993: 90). ('Caurem si no estem atents')
b. S'abba *abbarrat* fritta (Jones 1993: 115). ('L'aigua es manté fresca')
- (78) a. Non ti chiederò niente! Singhiozza. «*Sta'* sicuro, *sta'* tranquillo! Mon avrai da me nessun fastidio! Sono una donna seria! Non sono come le altre!» (Brancati 1949: 19).
b. «Sono vicino» disse tra sé «ma se non sarà sulla torre al terzo canto quando uscirà il sole, io *resterò* chiuso quaggiù per sempre! (Lapucci-Luci 1984: 13).
- (79) a. *Stătea* nemișcat cu privirea pierdută în gol (Copceag-Escudero 1966: 345). ('Estava immòbil amb la mirada perduda al buit').
b. Să *rămâi* voinic, să nu te tragi la răcoare, că nu e bine (Slavici 1982: 19). (lit. 'Que romangues vigorosa, que no se t'allotge la humitat, que no és bé/bo').

El fet que en llengües com el català, el portugués i el castellà, tal com hem vist anteriorment, el verb *estar* pugui utilitzar-se sense el valor duratiu que caracteritza l'ètim ha provocat que, quan se selecciona aquest verb es faci molt sovint acompanyat d'un altre constituent que marque explícitament la durada, com ara un complement temporal. Al costat d'aquesta solució, és clar, també hi ha la d'alternar amb un altre verb dotat de sentit aspectual duratiu. Així es pot veure, respectivament, a (80), (81) i (82):

- (80) a. El carrer va estar tallat durant cinc hores.
b. El carrer va quedar tallat durant cinc hores.

- (81) a. Ela sentiu uma tal alegria que soltou a sua risada, aquela risada que esteve tantos anos proibida (Drummond 1991: 210).
b. Mas fica tranqüilo: eu também me afastei (Drummond 1991: 106).
- (82) a. El cine estará cerrado todo el día.
b. El cine permanecerá cerrado todo el día.

3. INTERPRETACIÓ DE LES DADES

La descripció que hem realitzat en els apartats anteriors ens permet constatar que, ja des del llatí, l'extensió dels usos del derivat d'ESSE i de STARE és una conseqüència clara de la generalització del significat etimològic d'aquests dos verbs. El verb ESSE partia d'un sentit bàsicament existencial; en canvi, les dades que ens proporciona l'anàlisi actual de les llengües romàniques ens indica que aquest sentit sol ser residual: l'ús com a verb ple (*Déu és*) està limitat a contextos filosoficoreligiosos i el sentit derivat més immediat, el presentacional-existencial, es conserva fonamentalment en romanés, ja que, en altres llengües com l'italià, el sard i el català, el verb apareix acompanyat d'un clític locatiu gramaticalitzat. En el cas del verb STARE, partíem d'un significat associat a trets lèxics (posició vertical i localització) i a trets aspectuals (durada i resultat). Les dades observades ens posen de manifest que els trets que més han anat esvaint-se són els lèxics. De fet, cap de les llengües estudiades no conserva de manera sintètica el sentit de posició vertical per al derivat de STARE. En canvi, els trets aspectuals es conserven amb més o menys intensitat en gran part de les llengües romàniques.

Per tant, tenim, per un costat, el derivat d'ESSE que, en la majoria dels usos, conté un sentit molt general o pròpiament copulatiu i, per un altre, el derivat de STARE amb un sentit més específic, sobretot pel manteniment dels trets aspectuals. Des d'un punt de vista teòric, això significa que el derivat d'ESSE és potencialment més fàcil de seleccionar que no el derivat de STARE, ja que està sotmés a moltes menys restriccions sintàctiques i semàntiques. Però, també caldrà valorar la hipòtesi que, si en el derivat de STARE, els trets aspectuals esdevenen menys prominents o deixen de ser-ho, llavors les possibilitats d'ús d'aquest verb seran superiors. En aquest sentit, pensem que la competitivitat i/o alternança d'aquests dos verbs es pot entendre dins del marc d'un procés d'aproximació del significat d'ambdós verbs a través de la història. Tots dos verbs són compatibles des dels orígens amb el sentit locatiu, i els trets més específics d'existència, d'una banda, i de verticalitat, d'una altra, han anat diluint-se. Per consegüent, les diferències essencials entre tots dos verbs queden fonamentalment limitades al fet que el derivat d'ESSE no disposa de trets aspectuals i els de STARE sí. En la mesura que aquests trets aspectuals deixen de ser prominents, ens podrem trobar amb més contextos compatibles amb el derivat de STARE i, doncs, més possibilitats hi haurà d'alternar amb el derivat d'ESSE o, fins i tot, de substituir-lo.

Un repàs de les dades que hem aportat en els apartats anteriors ens confirma aquest fet. Així, llevat del francès que no ha desenvolupat usos amb el derivat de STARE,

llengües com l'occità, el sard, l'italià i el català, encara que aquest darrer de manera més restringida (usos locatius i parcialment en atributius), solen condicionar la selecció verbal en funció de la modalitat de l'acció que volen expressar. Si es pretén marcar la construcció sintàctica amb una modalitat durativa i resultativa es tria l'opció del derivat de STARE. Si, en canvi, no interessa reflectir un sentit aspectual determinat, llavors s'opta pel derivat d'ESSE. En aquest sentit, hem d'advertir, però, que la condició del derivat d'ESSE de verb no marcat aspectualment possibilita la selecció d'aquest verb en contextos marcats aspectualment per l'acció d'altres constituents. Vegem-ne ací algun exemple del francès (83a), de l'occità (83b), del sard (83c) i del romanés (83d), on la modalitat de l'acció de l'oració és durativa i resultativa.

- (83) a. Ils avaient été absents plus d'une heure (Benoit: 1936 [1969]: 127).
b. En quauqui jorns, amb Steiner fixeriam l'usança au ponch que i siám encara, après quatre ans (Lafont 1978: 66).
c. Lukia fit tottu su mandzanu cuntenta (Jones 1993: 139). (lit. 'Lukia era tot el matí contenta').
d. Farmacia este deschisa intre orele 10 și 18 (*România Libera*, 26-IX-2000) (lit. 'La Farmàcia és oberta entre les 10 i les 18 h')

3.1. Factors que afavoreixen un canvi de selecció verbal

Al costat d'aquest comportament més prototípic, la descripció realitzada ens ha permès observar que, en algunes llengües, la selecció del derivat de STARE no només abraça els usos que combinen sentits duratius i resultatius, sinó també algun ús en què el sentit duratiu deixa de ser prominent. En casos com el romanés i l'italià, hem pogut veure que aquest fenomen és reduït o dialectal. Però, en altres llengües com el català, el portugués i, de manera especial, en castellà, l'increment d'usos d'*estar* és molt significatiu. Davant d'aquestes dades, la pregunta que ens hem de fer és quins factors han fet possible la pèrdua de significat aspectual i el consegüent avanç del derivat de STARE.

L'explicació no és fàcil, però és indubtable que cal pensar en la interacció de factors lingüístics (i en alguns casos extralingüístics) de tipus diferent. Són de tipus diferent perquè l'extensió del derivat de STARE no afecta de la mateixa manera totes les construccions estudiades. Té molta més incidència en les construccions atributives que en les locatives o en les presentacionals. Passem, doncs, a analitzar el factors que han pogut incidir-hi.

3.1.1. El tret aspectual duratiu

En primer lloc, hi ha un fet que salta a la vista immediatament: amb independència del sentit aspectual, tots dos verbs poden ser seleccionats en totes les construccions sintàctiques estudiades. La circumstància que poduen coincidir en construccions

similars pot afavorir l'alternança verbal si es donen les condicions necessàries. Per exemple, pot haver-hi contextos en què l'enunciació d'una construcció amb el derivat de STARE pugui ser interpretada per l'oient com a ambigua quant a la indicació o no de durada. Aquest cas pot generar usos nous (no duratius) amb el derivat de STARE, usos que es percebran com a més expressius gràcies a la conservació encara del tret resultatiu. Recordem, per exemple, que en italià els usos esporàdics o dialectals (zona meridional) que apareixen en les construccions locatives, presentacionals i atributives adjectivals poden tenir el punt de partida en aquest fenomen. Així mateix, un dels factors que permet explicar les alternances en les construccions atributives preposicionals que indiquen posició de l'italià (*e/sta in piede*) i del romanés (*e/stă in picioare*) és l'ambigüitat aspectual amb què sovint percebem la designació d'una posició. En llengües com el català, el portugués i el castellà la incidència d'aquest factor ja és antiga.²³ Per tant, l'ús del verb *estar* també és molt superior al de les altres llengües.

Hi hem d'afegir encara un altre factor, ara de caràcter morfològic, que pot ajudar a explicar aquesta possible ambigüitat durativa i la confusió verbal. Ens referim al sincretisme formal que es produeix entre el participi passat del derivat d'ESSE i del de STARE en llengües com l'occità (*estat*), el sard (*istadu*), l'italià (*stato*) i, parcialment, el català (*estat*). Aquest fenomen pot tenir incidència especialment en els temps compostos. Per exemple, (84a) hi ha un exemple del sard amb *èssere* i a (84b) un exemple italià de *stare*.

- (84) a. Fimus istados tranchillos si issu no nd'esseret/aeret bogadu cust'istória (Blasco 1994: 201) (lit. 'Seríem estats més tranquils, si ells no haguessen nomenat aquella història')
 b. Hai la faccetta stretta e caschi sempre dal sonno come un gatto ch'è stato fuori tutta la notte! (Brancati 1949: 21).

Tant un cas com l'altre no es distingeixen formalment dels corresponents usos amb *istare* en el primer cas i amb *essere* en el segon. Per contra, en altres llengües com el castellà (*sido/estado*), el portugués (*sido/estado*), el romanés (*fost/stat*) i en bona part del català (*sigut/estat*), aquesta confusió formal s'ha anat resolent al llarg de la història amb la creació d'una forma específica per al derivat d'ESSE.²⁴

3.1.2. El tret aspectual resultiu

Si bé el tret duratiu del derivat de STARE s'ha vist afectat per factors com l'ambigüitat, no s'ha esdevingut el mateix amb l'altre tret que singularitza aquest verb, el resultatiu. Totes les llengües romàniques l'han conservat i és el que determina sovint l'avanç d'*estar*. Per exemple, en portugués hem apuntat que aquest verb és usual en les construccions locatives amb subjecte animat i inanimat, però en aquest darrer si el subjecte és immòbil es conserva l'ús de *ser*. Aquest fenomen és fàcil d'explicar si tenim

(23) Vegeu Ramos (2000: III part) i les referències que hi apareixen.

(24) Sobre aquest tema, es pot consultar Ramos (1999 [2001]).

en compte que aquesta mena de subjectes es perceben com a mancats de moviment, això és, no susceptibles de canvi d'estat i, per tant, no compatibles amb el sentit resultatiu d'*estar*. Aquest fet contrasta amb el comportament del castellà que ha anat més enllà i ha neutralitzat aquesta restricció amb l'ús també d'*estar*. Aquest comportament, segurament fruit d'una analogia amb la resta d'usos locatius, és l'antecedent del fenomen que s'esdevé actualment en les construccions atributives, en les quals ja hi ha casos esporàdics en què la selecció del verb no comporta la indicació d'una atribució resultativa (*Juan está sordo* = *Juan es sordo*).

La modalitat de l'acció resultativa no és un valor semàntic associat exclusivament als verbs, sinó que també pot ser un tret vinculat a altres categories com ara SAdv, SPs, SAdjs o formes participials. Entre aquestes darreres, hem de distingir aquelles que tenen un funcionament verbal i les que tenen un comportament adjectival. En el primer cas, sovint formen part de perífrasis verbals que indiquen un esdeveniment resultatiu, en el segon constitueixen construccions atributives i expressen un estat resultatiu. Tant en un cas com en l'altre, en llatí i en les primeres fases evolutives de les llengües romàniques, construccions com la passiva de present, la passiva pronominal de perfet en els verbs transitius (*escriure*), els temps de perfet en els verbs transitius reflexius (*vestir-se*) i recíprocs (*insultar-se*) i en els intransitius pronominals (*enamorar-se*), s'expressen sovint amb una única estructura: derivat d'ESSE + participi de passat. Aquesta estructura coincideix també amb un altre valor, el d'estat resultatiu que designa la construcció atributiva. Davant de l'ambigüitat que podia comportar aquesta confluència de valors, l'evolució de les llengües romàniques ens mostra que hi ha hagut un intent d'evitar aquesta ambigüitat a través de l'adopció de solucions diferents. D'una banda, la solució s'intenta buscar des de l'àmbit de les perífrasis verbals. En aquest cas, poden aparèixer dos fenòmens: 1) la generalització de la presència d'un clític pronominal davant de la construcció perífràstica (ex: *és vestit* > *s'és vestit*); 2) la substitució del derivat d'ESSE com a auxiliar pel derivat d'HABERE. D'una altra, es busca una sortida des de l'àmbit de les construccions atributives. En aquest cas, l'opció sol ser canviar també el verb: ara el derivat d'ESSE se substitueix pel derivat de STARE.

En aquest sentit, una revisió del panorama romànic actual ens permet constatar que la solució que s'adopta davant d'aquest fenomen descrit té molt a veure amb el grau de vitalitat del derivat de STARE en les construccions atributives. Fixem-nos que llengües com el francès, l'occità, el sard i l'italià adopten una solució prou conservadora, ja que només busquen una solució des del cantó de les perífrasis. Generalitzen l'aparició del clític pronominal, però mantenint l'auxiliar derivat d'ESSE. Això els permet distingir l'expressió de l'esdeveniment (perífrasis temporals) de l'expressió de l'estat (atributives) sense haver d'optar per un verb diferent en aquesta darrera. Per la seua banda, llengües com el castellà, el portugués i el català són molt més innovadores, ja que la solució a la possible ambigüitat la resolen des de dos cantons: d'una banda, es generalitza el clític pronominal i l'auxiliar derivat d'HABERE (o de TENERE, en el

portugués) i, d'una altra, en les construccions atributives es busca un verb més expressiu que evite la confluència formal: *estar* (cf. Pountain 1985, Ramos 2000: 388-391, Ramos en premsa b). D'aquestes tres llengües, la catalana és la que ha tardat més a consolidar el fenomen del canvi d'auxiliar i també de selecció d'*estar*, com hem observat en la descripció dels usos atributius. Finalment, el romanés adopta una solució intermèdia: és innovador en la generalització del clític pronominal i en el canvi d'auxiliar, però és conservador en les construccions atributives, ja que manté el derivat d'ESSE.

Aquesta evolució en les construccions atributives participials ha generat que, en portugués, castellà i català, per analogia, el verb *estar* s'estenga als altres usos atributius (amb adjectius i amb SPs). En aquest sentit, és interessant referir-nos a un altre fenomen que afecta aquests usos i on l'extensió d'*estar* també té a veure amb la necessitat de resoldre problemes comunicatius. Es tracta d'aquells casos en què l'atribut és un adjectiu capaç de designar una propietat i un estat. En aquest punt, llengües com el castellà, el portugués i el català (i dialectalment l'italià) han optat per seleccionar el verb *estar* per destacar el valor d'estat, de resultat, de l'adjectiu en qüestió.

- (85) a. María es/está bonita.
b. Maria é/está linda.
c. Maria és/està bonica.

Les altres llengües, en canvi, busquen altres recursos lingüístics per superar aquesta possible ambigüïtat. Per exemple, en francès, l'ambigüïtat que pot comportar l'oració de (86a) es pot resoldre des de dos àmbits: per un costat, es pot destacar el valor de propietat de l'atribut fent que aquest tinga la forma d'un SN, com ara a (86b); per un altre, es pot marcar el valor d'estat utilitzant un adverbi aspectual (*maintenant*), com podem veure a (86c) (cf. Costa 1998: 149).

- (86) a. Il est joyeux.
b. Il est une personne joyeuse.
c. Il est joyeux maintenant.

3.1.3. Altres consideracions

Aquests processos de substitució verbal que hem analitzat en el subapartat anterior troben una explicació satisfactòria dins del marc de dues teories: la teoria de la subjectificació i la teoria del marcatge. D'acord amb la primera (cf. Traugott i König 1991), els parlants tendeixen a codificar una creença o una actitud amb formes gramaticals noves. Si pensem en l'extensió d'*estar* en castellà, portugués i català, aquest verb es percep com a més rellevant i informatiu, ja que evita situacions

ambigües, la qual cosa pot implicar a la llarga una convencionalització d'estratègies conversacionals. Des d'un punt de vista de la teoria del marcatge (Dik 1989: 41-42), el derivat de STARE és un verb marcat i el derivat d'ESSE no, d'ací que aquest darrer siga més freqüent. Però aquesta freqüència pot generar una sobreexplotació com, de fet, passa en llatí. A causa de l'abundància d'usos d'ESSE (o del seu derivat), en determinats entorns, pot haver-hi la necessitat de realitzar un canvi de marcatge atenent a raons expressives i comunicatives. Aquest canvi comportarà que el verb que, en principi, és marcat esdevinga no marcat i el que era no marcat vaja restringint usos o es convertisca en obsolet. Fixem-nos que aquest fenomen és altament significatiu en llengües com el castellà, el portugués i el català i ajuda a entendre el que ha passat també en les construccions presentacionals. Recordem que, en aquestes, en llatí predomina el verb ESSE i aquesta situació s'ha mantingut en romanés i en italià. En canvi, en llengües com el sard, l'occità, el francès i el català, el derivat d'aquest verb ha quedat restringit a casos en què hi ha determinats SNs definits, amb la qual cosa n'ha resultat beneficiat el derivat d'HABERE. El portugués i el castellà han anat més lluny i, seguint la línia d'extensió d'*estar* en les localitzacions, han convertit l'ús de *ser* en obsolet.

Entre els usos atributius, també hem destacat els que presenten una forma atributiva adverbial (SAdv o oració subordinada modal). Aquests sovint apareixen amb el derivat de STARE tant si la construcció s'emmarca en una modalitat de l'acció durativa com si no. Podem trobar exemples d'aquest tipus en castellà, portugués, català, sard i italià. Aparentment, aquest fenomen entra en contradicció amb la selecció verbal que fan els mateixos sard i italià quan designen un estat i no té forma adverbial ni està marcat durativament, ja que utilitzen el derivat d'ESSE. També se separa del comportament d'altres llengües més conservadores en aquest punt com el francès, l'occità i el romanés que opten preferentment pel derivat d'ESSE, al marge de la forma atributiva. La qüestió que és planteja és, doncs, quina és la causa de la selecció del derivat de STARE en aquest entorn sintàctic.

Si tenim en compte que es tracta d'un fenomen ja antic en gran part de les llengües en què dóna, és possible pensar que pot tenir a veure amb la considerable proximitat semàntica entre les formes adverbials i el significat etimològic de STARE (cf. Ramos 2000: 366-368). De les formes lèxiques capaces d'expressar un significat de manera, les formes adverbials de manera són segurament les representants més prototípiques (molt més que, per exemple, els SPs i els SAdjs). Això vol dir que s'avenen perfectament amb un dels trets semàntics bàsics del STARE llatí, el de manera. Una manera que primerament és més específica, ja que indica verticalitat, però que després perd aquesta especificitat i esdevé compatible amb elements altament modals, com els SAdvs i les oracions adverbials, i també, cal dir-ho, amb els SPs i els Adjs que designen posicions. De fet, en la descripció dels usos, hem advertit que la designació d'una posició sovint es realitza amb el derivat de STARE, en alternança o no amb el derivat d'ESSE (per exemple, en italià i en romanés).

Per acabar, no hem d'oblidar que, a banda dels factors lingüísticopragmàtics apuntats, en la selecció verbal pot interactuar la interferència lingüística (cf. Ramos, en premsa c). El cas més significatiu és la interferència castellana sobre el català, que històricament ha repercutit en una distribució d'usos del dialecte valencià similar a la del castellà, i ha portat recentment a un augment, i en algunes zones consolidació, del verb *estar* en contruccions atributives adjectivals (*El got és ple = El got està ple*).²⁵ En altres casos, la interferència ha impedit que l'extensió d'*estar* augmente, com ara en dialectes catalans com el rossellonès, interferit per l'occità i el francès, i l'alguerès, interferit pel sard i l'italià. En altres llengües com l'occità i el sard, el contacte lingüístic també sembla haver repercutit d'alguna manera en la distribució dels verbs estudiats. Per exemple, en el primer cas, la influència del francès ha impedit que el derivat de *STARE* s'use actualment amb adverbis modals i que aquest verb vaja restringint cada vegada més els àmbits d'ús. En el segon, el contacte italià ha provocat que, en les construccions presentacionals amb SN indefinit, es detecten casos d'alternança entre l'ús genuí amb el derivat d'*HABERE* i l'interferit amb el derivat d'*ESSE*.

5. CONCLUSIONS

L'anàlisi dels usos dels derivats d'*ESSE* i de *STARE* en les llengües romàniques ens ha permés comprovar que, llevat del francès, que no ha desenvolupat usos amb el derivat de *STARE*, la resta de les llengües sí que ho han fet. Això no obstant, l'extensió d'aquest verb és diferent segons les llengües, tal com il·lustrem en els quadres 1-4, on apareixen els usos prototípics. Per un costat, hi ha un grup de llengües més conservadores constituït per l'occità, el sard, l'italià i el romanès. Per un altre, hi ha el grup de llengües més innovador format pel català, el portugués i el castellà. Hem pogut veure que la diferència bàsica entre aquests dos grups es deu al fet que, en el primer, el derivat de *STARE* conserva plenament els valors aspectuals; en canvi, en el segon grup, hi ha una tendència a fer desaparèixer el valor duratiu, amb la qual cosa es produeix una major generalització del significat d'aquest verb i augmenten les possibilitats d'ampliar-ne els usos. En aquest procés, que sovint ha comportat alternances verbals, hi han interactuat factors ben diversos, entre els quals hem destacat l'intent de superar ambigüitats semàntiques, pragmàtiques i formals, l'afinitat semàntica amb determinats constituents i la interferència lingüística.

JOAN-RAFAEL RAMOS
Universitat de València

(25) Per a més detalls, vegeu Ramos (en premsa a).

Quadre 1

CONSTRUCCIONS LOCATIVES	Context no duratiu		Context duratiu	
	<i>SN animat</i>	<i>SN inanimat</i>	<i>SN animat</i>	<i>SN inanimat</i>
Llatí	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
Francès	Être	Être	Rester	Rester
Occità	Êsser	Êsser	Resta (esta)	Resta (esta)
Romanés	A fi	A fi	A sta	A sta
Sard	Èssere	Èssere	Istare	Istare
Italià	Essere	Essere	Stare	Stare
Català	Ser	Ser	Estar(-se)	estar
Portugués	Estar	Estar (ser)	Ficar (estar)	Ficar (estar)
Castellà	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)

Quadre 2

CONSTRUCCIONS PRESENTACIONALS	<i>Amb SN indefinit</i>	<i>Amb SN definit</i>	
		<i>Noms comuns i propis</i>	<i>Pronoms personals</i>
Llatí	Esse (habere)	Esse	Esse
Romanés	A fi	A fi	A fi
Italià	Essere	Essere	Essere
Sard	Àere	Èssere	Èssere
Francès	Avoir	Avoir	—
Occità	Avé	Avé	Êsser
Català	Haver	Haver	Ser
Portugués	Haver	Estar	Estar
Castellà	Haber	Estar	Estar

Quadre 3

CONSTRUCCIONS ATRIBUTIVES	Context no duratiu		Context duratiu	
	SN animat	SN inanimat	SN animat	SN inanimat
Llatí				
a) Amb SPs:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
Francès				
a) Amb SPs:	Être	Être	Rester	Rester
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Être	Être	Rester	Rester
Occità				
a) Amb SPs:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
Romanés				
a) Amb SPs:	A fi	A fi	A sta	A sta
b) Amb SAdvs i oracions modals:	A fi	A fi	A sta	A sta
Sard				
a) Amb SPs:	Èssere	Èssere	Istare	Istare
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Istare	Istare (èssere)	Istare	Istare
Italià				
a) Amb SPs:	Essere	Essere	Stare	Stare
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Stare	Stare	Stare	Stare
Català				
a) Amb SPs:	Estar	Estar	Estar(-se) (quedar)	Estar (quedar)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Estar	Estar	Estar (quedar)	Estar (quedar)
Portugués				
a) Amb SPs:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
Castellà				
a) Amb SPs:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)

Quadre 4

CONSTRUCCIONS ATRIBUTIVES	Context no duratiu		Context duratiu	
	SN animat	SN inanimat	SN animat	SN inanimat
Llatí				
a) Amb adjectius:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
b) Amb participis:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
Francés				
a) Amb adjectius:	Être	Être	Rester	Rester
b) Amb participis:	Être	Être	Rester	Rester
Occità				
a) Amb adjectius:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
b) Amb participis:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
Sard				
a) Amb adjectius:	Èssere	Èssere	Istare	Istare
b) Amb participis:	Èssere	Èssere	Istare	Istare
Romanés				
a) Amb adjectius:	A fi	A fi	A sta	A sta
b) Amb participis:	A fi	A fi	A sta	A sta
Italià				
a) Amb adjectius:	Essere	Essere	Stare	Stare
b) Amb participis:	Essere	Essere	Stare	Stare
Català				
a) Amb adjectius:	Estar	Ser (estar)	Estar (quedar)	Estar (quedar)
b) Amb participis:	Estar	Estar (ser)	Estar	estar
Portugués				
a) Amb adjectius:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
b) Amb participis:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
Castellà				
a) Amb adjectius:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)
b) Amb participis:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)

6. FONTS DOCUMENTALS

- Aicí e ara. Revista trimestrala independenta*, núms. 1-2, Montpelhièr, 1979.
- BENOIT, P. (1936) *La Dame de l'Ouest*, Paris, Le Livre de Poche (edició de 1969).
- BODON, J. (1988) *La grava sul camin. L'evangèli de Bertomeu*, Rodés, Edicions de Roergue.
- BRANCATI, V. (1949) *Il bell'Antonio*, Milano, Gruppo Editoriali Fabbri (7ª edició, 1991).
- COUPIER, J. (1985) *Dictionnaire Français-Provençal. Diciounàri Francés-Prouvençau*, Association Dictionnaire Français-Provençal, Diffusion Edisud.
- DRUMMOND, R. (1991) *Hilda Furação*, São Paulo, Editora Siciliano (16 ed., 1998).
- GHITESCU, M. (s.a.) *Dictionar Român-Spaniol, Spaniol-Român*, București, Editura Stiințifică.
- LAFONT, R. (1978) *Tè tu tè ieu*, Artigas, Institut d'Estudis Occitans.
- LAPIERRE, D. (1985) *La Cité de la joie*, Paris, Éditions Robert Lafont.
- LAPUCCI, C. i M. Luzi (1984) *Fiabe toscane*, Milano, Arnoldo Mondadori Editore.
- PIAT, P. L. (1989) *Dictionnaire Français-occitanien*, Raphèle-lès-Arles, Culture provençale et méridionale.
- RODARI, G. (1973) *Novelle fatte a macchina*, Torino, Einaudi.

România Libera, 26-IX-2000 [en línia].

Sardegna a tavola (1985) Olbia, Edizioni R. Balzano.

SLAVICI, I. (1982) *Zîna zorilor și alte povești*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BALLESTA ROIG, J. M. (1987) «Algunes consideracions entorn dels verbs copulatius en català», *Llengua & Literatura* 2, pàgs. 359-375.

BASSOLS, M. (1956) *Sintaxis latina*, Madrid, CSIC, vol. 2 (edició de 1987).

BLASCO, E. (1994) *Ello Ellus. Grammatica sarda*, Nuoro, Poliedro Edizioni.

— (1995) *La lingua nel tempo. Variazione e cambiamento in latino, italiano e sardo*, Cagliari, CUEC Editrice.

BOUZET, J. (1953) «Orígenes del empleo de ESTAR», *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, IV, pp. 37-58.

CAMPOS, J. (1973) «Prehistoria latina del español ‘sedere’, ‘estar’, ‘ser’», *Helmántica* 74, pàgs. 119-123.

CARRERA DÍAZ, M. (1984) *Curso de lengua italiana, I. Parte teórica*, Barcelona, Ariel.

CAZADU, B. et al. (1981) *Cours de langue roumaine*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

COMPANYS, M. (1964) «Particularités de la flexion verbale du Donnezan», *Revue de Linguistique Romane* 28, pàgs. 51-55.

COPCEAG, D. i G. ESCUDERO (1966) «Ser y estar en español y en rumano», *Revue Roumaine de Linguistique* XI:4, pàgs. 339-349.

CORDA, F. (1994) *Grammatica moderna del sardo logudorese*, Cagliari, Edizioni della Torre.

COSTA, J. (1998) «L’opposition *ser/estar* en portugais», Rouveret, A. ed., «Être» et «Avoir» *syntaxe, sémantique, typologie*, Vincennes, Presses Universitaires de Vincennes, pàgs. 139-153.

CREIXELL, Ll. (1973) «Ésser i estar en català», *Sant Joan i Barres* (Perpinyà) 52, pàgs. 27-39.

CROFT, W. (1990) *Typology and Universals*, Cambridge, Cambridge University Press.

CUENCA, M. J. i J. HILFERTY (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona, Ariel.

DIK, S. (1989) *The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause*, Dordrecht-Holland/Providence Ri-USA, Foris Publications.

DUNN, J. (1928) *A Grammar of the Portuguese Language*, Washington, National Capital Press.

FALK, J. (1979) *ser y estar con atributos adjetivales. Anotaciones sobre el empleo de la cópula en catalán y en castellano, I*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Romanica Upsaliensia, 29, Uppsala.

- (1990) «Difusión de estar con adjetivos de sentido transitorio en catalán», *Actes du Xe Congrès des Romanistes Scandinaves*, pàgs. 140-150.
- FERNÁNDEZ LEBORANS, M. J. (1999) «La predicación: las oraciones copulativas», dins Bosque, Ignacio i Violeta Demonte ed., *Gramática descriptiva de la lengua española 2*, Madrid, Espasa, pàgs. 2357-2460.
- FONTÃO, E. i P. COUDRY (1996) *Fala Brasil. Português para Estrangeiros*, Campinas, SP, Pontes.
- FRATTEGANI, M. T. (1985) «Stare» nell'italiano contemporaneo, Perugia, Edizione della Università per Stranieri.
- GUTIÉRREZ ORDÓNEZ, S. (1986) *Variaciones sobre la atribución*, León, Universidad de León.
- GUTIÉRREZ, M. (1989) *Ser y estar en el habla de Michoacán*, México, México, Universidad Nacional Autónoma de México.
- HOYOS, B. (1980) «Sere estar: estudo contrastivo espanhol-português», *Alfa* 24, pàgs. 93-107.
- JONES, M. A. (1993) *Sardinian Syntax*, London/New York, Routledge.
- MANOLIU-MANEA, M. (1985) *Tipología e historia. Elementos de sintaxis comparada románica*, Madrid, Gredos.
- MARQUES RANCHOD, E. (1995) «Les VSUP issus du latin ESSE et stare dans les langues romanes», *Lingvisticae Investigationes* XIX: 2, pàgs. 265-288.
- MATEUS, M. H. et al. (1989) *Gramática da Língua Portuguesa*, Lisboa, Caminho.
- NAVAS RUIZ, R. (1977) *Ser y estar. El sistema atributivo del español*, Salamanca, Almar. (Edició renovada de la versió de 1963.)
- PERAL RIBERO, J.A. (1958) «*ESSERE, SEDERE e STARE nas línguas românicas», *Boletim de Filologia* 17, pàgs. 147-176.
- PITTAU, M. (1991) *Grammatica della Lingua Sarda*, Sassari, Carlo Delpino Editore.
- PORROCHE, M. (1988) *Ser, estar y verbos de cambio*, Madrid, Arco/libros.
- POUNTAINE, Ch. (1982) «*Essere/Stare as a Romance Phenomenon», Vincent, N. i M. Harris eds., *Studies in the Romance Verb*, London, Croom Helm, pàgs. 139-160.
- (1985) «Copulas, Verbs of Possession and Auxiliaries in Old Spanish: The Evidence for Structurally Interdependent Changes», *Bulletin of Hispanic Studies*, LXII:4, pàgs. 337-355.
- RADULESCU, A. (1995) «Analyse contrastive des formes être prép X en français et en roumain», *Lingvisticae Investigationes* XIX:2, pàgs. 289-324.
- RAINER, F. (1984) «Stare + aggettivo in italiano», *Parallela 2. Aspetti della sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, pàgs. 227-236.
- RAMOS, J. R. (1998) «Presentational Sentences in Catalan Dialects», *Catalan Working Papers in Linguistics* 6, pàgs. 41-58.
- (2000) *Ésser, estar i haver-hi en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu*, València/Barcelona, IIFV/PAM.

- (1999 [2001]) «El sincretisme morfològic com a factor de canvi sintàctic», *Catalan Review*, XIII, 1-2, pàgs. 189-201.
- (2001) «El verb *haver-hi*: evolució dels usos sintàctics», *Estudis Romànics* (Barcelona) XXIII, pàgs. 123-146.
- (en premsa a) «El Sintagma Verbal, II. La predicació no verbal obligatòria», dins Solà, J. et al. (dir.) *Gramàtica del Català Contemporani*, Barcelona, Empúries.
- (en premsa b) «Les estructures amb *ésser* + participi passat: problemes d'ambigüitat formal», *A Sol Post*.
- (en premsa c) «Factors del canvi sintàctic», Martines, Josep ed., *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
- RANCHHOD, E. (1983) «On the support verbs *ser* and *estar* in portuguese», *Lingvisticae Investigationes* VII:2, pàgs. 317-353.
- (1989) «Lexique-grammaire du portugais: predicats nominaux supportés par *estar*», *Lingvisticae Investigationes* XIII:2, pàgs. 351-367.
- RIGAU, G. (1994) «Catalan Presentational Sentences and the Properties of Agr Nodes», dins Cinque, G. et al. ed., *Paths towards Universal Grammar*, Washington, Georgetown University Press, pàgs. 343-359.
- (1997) «Sintaxi i variació dialectal. Les construccions locatives», dins Lloret, Maria Rosa et al. eds., *Anàlisi de la variació lingüística*, Barcelona, PPU-Departament de Filologia Catalana/Universitat de Barcelona, pàgs. 179-201.
- ROCA-PONS, J. (1985) «Sobre els verbs copulatius 'ésser' i 'estar'», *Actes del Quart Col·loqui d'estudis catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, PAM, pàgs. 85-101.
- ROLHFS, G. (1969) *Grammatica Storica della Lingua Italiano e dei suoi dialetti, III*, Torino, Einaudi.
- SALVI, G. (1991) «Le frasi copulative», «Il complementi predicativi», «L'accordo», dins Renzi, Lorenzo, Giampaolo Salvi e Anna Cardinaletti ed., *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. 2, Bologna, Il Mulino, pàgs. 163-244.
- SANZ, C. I M. J. GONZÁLEZ (1995) «*Ser* and *estar* en Tortosí Catalan: Language Contact: Language Variation and Language Change», *Sintagma* 7, pàgs. 5-25.
- SERIANNI, L. (1991) *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*, Torino, UTET Librería.
- SILVA-CORVALÁN, C. (1986) «Bilingualism and language change: the extension of *estar* in Los Angeles Spanish», *Language* 62.3, pàgs. 587-608.
- SILVA-CORVALÁN, C. (1994) *Language Contact and Change. Spanish in Los Angeles*, Oxford, Clarendon Press.
- SOLÀ, J. (1987a) «*Ser* i *estar* en el català d'avui», *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions 62, pàgs. 13-51.
- (1987b) «*Ser* i *estar*: una proposta realista», *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions. 62, pàgs. 55-82.

- (1994) «Els verbs *ser* i *estar*», *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Barcelona, Empúries, pàgs. 127-139. (Citem per la 2a edició).
- STENGAARD, B. (1991) *Vida y muerte de un campo semántico. Un estudio de la evolución semántica de los verbos latinos stare, sedere e iacere del latín al romance del s. XIII*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag.
- SUÑER, M. (1982) *Syntax and Semantics of Spanish Presentational Sentence-Types*, Georgetown University Press, Washington DC.
- TRAUGOTT, E. i E. KÖNIG (1991) «The semantics-pragmatics of grammaticalization revisited», dins Traugott, E. i B. Heine eds., *Approaches to Grammaticalization, I*, Amsterdam, Benjamins, pàgs. 189-218.
- UNGERER, F. i H. SCHMID (1996) *An Introduction to Cognitive Linguistics*, London/New York, Longman.
- VALLCORBA, J. (1996) *Història dels verbs ésser i estar (en català i en castellà). Primera part*, Barcelona, Oikos-tau.
- VAN PETEGHEM, M. (1991) *Les phrases copulatives dans les langues romanes*, Wulhelfsfeld, Gottfried Egert Verlag.
- VANÓ, A. (1982) *Ser y estar + Adjetivo. Un estudio sincrónico y diacrónico*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.
- (1999) «La morfologia verbal com a una de les causes de la vacil·lació en l'ús dels verbs ésser i estar en català», dins Mas, Joan et al. (1999) *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona, PAM, pàgs. 5-29.